

ЕФЕКТИВНОСТ НА ФУНКЦИОНИРАНЕТО НА ОТРАСЪЛ „ТЪРГОВИЯ НА ЕДРО И ДРЕБНО“ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Сабрина Калинкова¹
e-mail: s.kalinkova@unwe.bg

Резюме

Успешното развитие на една национална икономика се предопределя в най-висока степен от ефективността, с която функционират отделните нейни икономически отрасли. Обект на настоящето изследване е отрасъл „Търговия на едро и дребно“ за икономиките на държавите членки на Европейския съюз, а предмет на изследване се явява ефективността, с която функционира отрасълът в периода 2010 – 2020 г. Основната цел на изследването е да бъдат проследени и очертани основните тенденции в развитието на отрасъла и съпоставката им с базисните икономически постановки за тенденциите в икономиките в световен мащаб.

Ключови думи: ефективност, търговия, отраслово развитие, input-output модел

JEL: L81, I18, H12

Увод

Икономическото развитие на една държава е неразривно свързано с начина, по който тя функционира в качеството ѝ на система, от една страна, и на елемент от една по-висша система, от друга страна. Заставайки от позицията на българската икономика това твърдение би следвало да се конкретизира, дефинирайки страната като система, чиито резултати от функционирането се явяват синергичен ефект от функционирането на отделните нейни елементи (отрасли), от една страна. От друга страна, икономическите и социалните резултати в една страна се предопределят и от начина, по който тя се развива в качеството си на елемент от по-висшата система – интеграционната общност на Европейския съюз.

Именно току що посоченото се явява и отправна точка на настоящето изследване, свързано с анализа на начина, по който се развива и функционира отрасъл „Търговия на едро и дребно“ в държавите членки на Европейския съюз. Отрасълът се развива в условията на засилена глобализация и засилване на въздействието на процесите по дигитализация в световен мащаб, които влияят върху посоката и темповете на развитието му. Както посочва

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Маркетинг и стратегическо планиране“, факултет „Управление и администрация“, УНСС, ORCID: 0000-0001-7984-5441

Стоянов (Стоянов, 2015, с. 186) търговската дейност има ключова роля за успешното поддържане на живота във всяко едно общество.

Обхватът на изследването е предопределен от наличната информация, предоставена от Eurostat, а именно 2010 – 2020 г. От методологическа гледна точка, изследването се основава на използването на input-output модела в неговия вариант FIGARO, използван за очертаване на връзките между икономиките на наднационално ниво. Full International and Global Accounts for Research in Input-Output analysis са таблици, използвани за икономическо моделиране, представящи взаимовръзките между държавите в ЕС, Обединеното кралство, основните трети страни – търговски партньори на държавите от ЕС, както и останалия свят. Събраните и анализирани данни са на годишна база, измервани в милиони евро, което позволява да бъдат осъществявани сравнителни анализи в рамките на интеграционната общност.

В рамките на разполагаемата информация се извеждат и основните икономически показатели, анализирани в настоящето изследване. Те удовлетворяват необходимостта, както пише Манов (2015), от анализ и оценка на обекта от различни възможни гледни точки. Тези показатели са: дял на отрасъла в общата продукция на икономическата система; дял на добавената стойност, създадена от отрасъла; размер на материалните разходи, необходими за създаването на 1-ца продукция в отрасъла и добавена стойност, която реализира отрасъла за единица от произведената негова обща продукция.

Основно изложение

Когато се говори за изследване на ефективността, с която функционира дадена икономическа система или някой от нейните елементи, налице са множество показатели (изследователски логики), които могат да бъдат използвани. По тази причина като отправна точка за всяко подобно изследване изпъква необходимостта от тяхното адекватно определяне в зависимост от индивидуалните характеристики на изследвания обект. Спецификата на изследвания отрасъл „Търговия на едро и дребно“ предполага наличието на различни взаимоотношения в рамките на националната икономика на една държава, както и в рамките на интеграционната общност на Европейския съюз. Това е и основната обосновка на избраните показатели, които да бъдат анализирани в хода на настоящето изследване.

Постановките на икономическата теория утвърждават ключовото място на отрасъла за развитието на една страна. В допълнение, самият характер на предлагания от отрасъла „продукт“ го извежда (отрасъла) като един от преимуществено развиващите се в световен мащаб. Изследването на ефективността на отрасъла е в обхвата на изследователските интереси на множество

автори. Така например, едно от първите изследвания в областта е разработено от Сълова (1978), където се изследва развитието на отрасъла в условията на функционираща планова икономика. Това изследване се надгражда и от Ковачева и Стаменова (1985).

Не по-малък интерес към развитието на отрасъла е налице и след прехода към демократично общество и капитализъм. Изследванията в областта надграждат първоначалното разбиране за наличие единствено на икономическо въздействие от неговото развитие. За социалното въздействие от функционирането на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ пишат Сълова, Н. и В. Димитрова (2002), както и Душкова (2015). Интересът към тази област на изследване допълнително се засилва и поради въздействието на пандемията от COVID-19, която със своето непредвидимо поведение, според Стоянов (2021, с. 36) извежда съвършено нови предизвикателства, които трябва да бъдат овладени.

Първият показател, който се изследва и анализира, е делът на общата продукция на отрасъла в рамките на общата продукция, създавана в рамките на националната икономическа система. От данните, представени в таблица 1, впечатление прави относително близкия относителен дял на изследвания отрасъл в рамките на националните икономики. Освен за участието на отрасъла в структурата на една национална икономика, както Bleaney и Tian (2022) и Fujii (2019) посочват, отрасловите дялове могат да бъдат използвани и за измерване на степента на „отвореност“ на националните икономики към външните пазари. Най-нисък е делът на отрасъла в Малта, където е налице и тенденция към намаляването му – от 5,80% през 2010 г. на 4,89% през 2020 г. Значителен спад е налице и при данните за Ирландия, където делът на отрасъла намалява от 8,83% през 2010 г. до 6,64% през 2020 г., както и за Люксембург – спад от 8,41% през 2010 г. до 5,41% през 2020 г. и Кипър – от 9,53% през 2010 г. до 7,65% през 2020 г., Естония – 10,01% през 2010 г. до 10,90% през 2020 г.

Същевременно, отрасълът бележи позитивна тенденция в своето развитие в държави като Румъния, където ръстът е от 9,12% през 2010 г. на 12,42% през 2020 г. Като значителен следва да се определи и развитието в изследвания показател за отрасъла в България. В стартовата година на изследването, делът на отрасъла в общата продукция на националната икономика е 10,22%, а в края (2020 г.) – 11,64%.

От представените данни става видно още, че е налице логичната тенденция на по-ускорено повишаване на дела на отрасъла в тези национални стопанства, които са във фаза развитие, отколкото във вече развитите се национални икономики.

Таблица 1: Дял на общата продукция, създадена в отрасъл „Търговия на едро и дребно“ в обема на общата продукция, създадена в дадена национална икономика (за периода 2010 – 2020 г.; в %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Австрия	10,59%	10,44%	10,29%	10,11%	10,33%	10,41%	10,39%	10,00%	10,13%	10,12%	10,21%
Белгия	10,80%	10,83%	10,51%	10,39%	10,72%	10,80%	10,81%	10,29%	10,07%	10,10%	9,85%
България	10,22%	10,15%	9,95%	10,40%	10,70%	10,81%	11,28%	11,34%	11,45%	11,77%	11,64%
Германия	8,68%	8,48%	8,08%	8,09%	8,35%	8,35%	8,49%	8,55%	8,64%	8,69%	8,87%
Гърция	12,97%	12,49%	11,53%	11,40%	11,40%	12,01%	12,22%	12,20%	12,17%	12,03%	12,43%
Дания	11,17%	11,41%	11,41%	11,71%	11,84%	11,90%	11,85%	11,68%	11,74%	11,84%	11,91%
Естония	10,01%	9,59%	9,97%	9,90%	10,27%	10,02%	10,63%	10,41%	10,93%	11,01%	10,90%
Ирландия	8,83%	9,96%	9,25%	8,91%	8,15%	6,93%	7,74%	7,36%	6,87%	6,77%	6,64%
Испания	10,43%	10,57%	10,69%	10,89%	10,87%	10,99%	11,48%	11,29%	11,16%	11,12%	10,78%
Италия	10,38%	10,30%	10,46%	10,26%	10,47%	10,57%	10,63%	10,72%	10,66%	10,97%	10,88%
Кипър	9,53%	9,11%	8,88%	8,69%	8,96%	8,71%	8,69%	8,71%	8,55%	8,10%	7,65%
Латвия	12,39%	11,29%	11,47%	11,49%	11,48%	11,93%	12,23%	12,22%	11,97%	12,24%	11,51%
Литва	12,90%	12,95%	12,90%	12,94%	12,95%	13,30%	13,79%	13,18%	12,75%	13,23%	13,48%
Люксембург	8,41%	9,75%	10,69%	11,41%	10,89%	8,25%	7,90%	5,70%	5,47%	5,22%	5,41%
Малта	5,80%	5,71%	5,64%	5,81%	5,87%	5,93%	5,37%	5,54%	5,58%	5,35%	4,89%
Нидерландия	10,74%	10,61%	10,62%	10,93%	11,00%	11,34%	11,54%	11,57%	11,41%	11,62%	12,14%
Обединено кралство	9,70%	9,41%	9,36%	9,46%	9,73%	9,73%	9,55%	9,62%	9,64%	9,43%	9,31%
Полша	13,98%	13,02%	13,11%	13,25%	12,74%	12,95%	12,95%	12,85%	12,69%	13,08%	13,03%
Португалия	11,34%	11,13%	11,34%	11,37%	11,66%	11,76%	11,84%	11,42%	11,10%	11,07%	10,68%
Румъния	9,12%	8,71%	11,26%	9,76%	11,22%	11,24%	11,98%	12,27%	12,20%	11,76%	12,42%
Словения	10,47%	10,45%	10,40%	10,52%	10,19%	10,33%	10,46%	10,34%	10,29%	10,37%	10,54%
Словакия	10,37%	10,85%	9,95%	9,20%	8,67%	8,21%	9,20%	9,12%	8,73%	8,98%	9,29%
Унгария	9,14%	9,06%	9,09%	9,28%	9,22%	9,06%	9,10%	9,08%	9,10%	9,07%	9,29%
Финландия	8,34%	8,33%	8,37%	8,37%	8,26%	8,33%	8,16%	7,96%	7,84%	7,72%	8,03%
Франция	10,37%	10,23%	10,29%	10,34%	10,38%	10,55%	10,66%	10,65%	10,57%	10,57%	10,26%
Хърватия	11,02%	10,96%	10,96%	10,78%	10,77%	10,98%	10,87%	10,83%	11,16%	10,90%	11,32%
Чехия	8,80%	8,72%	8,53%	8,57%	8,61%	8,65%	8,70%	8,93%	8,59%	8,66%	8,82%
Швеция	9,09%	9,03%	8,96%	9,19%	9,51%	9,46%	9,59%	9,42%	9,22%	9,35%	9,08%

Източник: Разработено от автора по данни, предоставени от Eurostat

Изследването на обема на общата продукция, създаван от отрасъл „Търговия на едро и дребно“ по страни, в абсолютни стойности потвърждава вече посочените изводи на база анализа, основан на относителните дялове. В допълнение към него трябва да се посочи, че е налице ясно проявление на влиянието на COVID-19 кризата през 2020 г., намираща отражение в спада на абсолютния обем обща продукция на отрасъла. И тази тенденция се проявява най-силно в държавите, които традиционно развиват силен сектор на услугите, като Испания (спад с 12,21% спрямо 2019 г.); Италия (спад с 10,45% спрямо 2019 г.); Кипър (спад с 10,40% спрямо 2019 г.) и Гърция (спад с 10,04% спрямо 2019 г.). България е сред държавите с по-нисък спад в обемите – намаляване в обема на общата продукция на отрасъла с 2,74% спрямо 2019 г. Като „успели“ да се адаптират в ситуацията следва да се посочат тези държави, които реализират нарастване в общата продукция на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ – Люксембург – нарастване със 7,57% спрямо 2019 г.; Литва – с 2,21%; Румъния – с 2,01%, както и Ирландия, Нидерландия и Финландия – със стойности на нарастването под 1%.

В рамките на настоящето изследване и неговите ограничения относно обема е невъзможно осъществяването на задълбочен анализ на факторите, довели до тази успешна адаптация. Като хипотетични такива могат да бъдат изведени: бързата адаптация на отрасъла за работа в условия на COVID-19 ограничения; вече започнал в миналото процес на „усъвършенстване“ на отрасъла в посока дигитализация; наличието на изградена и използвана инфраструктура за осъществяване на търговска дейност, която инфраструктура успешно се използва по време на пандемията.

В рамките на изследването на показателя дял на общата продукция на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ е необходимо да се анализира и средното равнище на показателя за целия изследван период. Именно той предоставя по-детайлна информация относно състоянието на отрасъла и неговия принос в общата продукция, създавана от дадена национална икономическа система. За целта се използва средно-геометричната стойност, която се явява адекватен метод за проследяване на развитие, при което е налице експоненциална промяна в стойностите.

Стойностите се изчисляват, използвайки следната формула:

$$Geomean = \sqrt[n]{a_1 * a_2 * a_3 * ... * a_n} \quad (1)$$

Данните, представени в таблица 2 показват, че най-значимият среден дял за периода 2010 – 2020 г. отрасъл „Търговия на едро и дребно“ заема в следните икономики: Литва – 13,12%; Полша – 13,05%; Гърция – 12,07%; Латвия – 11,83%. Най-нисък е той в рамките на общия продукт, създаван в икономиките на: Малта – 5,58%; Люксембург – 7,77% и Ирландия – 7,87%.

В българската икономика средно за периода делът на отрасъла е 10,87%, което нарежда страната на 10-то място сред държавите членки на Европейския съюз според изследвания показател.

Таблица 2: Средно-геометричен дял на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ в държавите членки на ЕС за периода 2010 – 2020 г. (в %)

Австрия	10,27%	Ирландия	7,87%	Малта	5,58%	Словакия	9,29%
Белгия	10,47%	Испания	10,93%	Нидерландия	11,22%	Унгария	9,14%
България	10,87%	Италия	10,57%	Обединено кралство	9,54%	Финландия	8,15%
Германия	8,48%	Кипър	8,68%	Полша	13,05%	Франция	10,44%
Гърция	12,07%	Латвия	11,83%	Португалия	11,33%	Хърватия	10,96%
Дания	11,68%	Литва	13,12%	Румъния	11,01%	Чехия	8,69%
Естония	10,32%	Люксембург	7,77%	Словения	10,40%	Швеция	9,26%

Източник: Разработено от автора по данни, предоставени от Eurostat

Input-output модела предоставя възможност за изследване на ефективността, с която функционира даден отрасъл на една икономическа система и по линия на материалните разходи, с които се създава единица продукция (стока или услуга) в този отрасъл. За изследване на този род ефективност се използва информацията, предоставяна от матрицата на пълните разходи и по-конкретно сумата на елементите по вектор-колона на матрицата. Получената сума представлява материалните разходи за създаване на тази единица продукция, плюс самата продукция. По тази причина стойността на този показател винаги е число по-голямо от 1-ца, а икономическата интерпретация гласи, че колкото по-близки до 1-ца са стойностите, толкова по-висока ефективност е налице в изследвания отрасъл.

Анализираните данни са представени в таблица 3. От тях е видимо, че в по-голяма част от изследваните държави е налице повишаване на ефективността, с която функционира отрасъл „Търговия на едро и дребно“. Най-значимото повишение на ефективността е налице в Румъния, където отрасълът функционира с разходи за създаване на 1-ца продукция през 2010 г. в размер на 2,074, които спадат до 1,680 през 2020 г. Осезаемо подобряване на ефективността е налице и при отрасъла, функциониращ в икономиките на Латвия – спад с 0,292; Чехия – спад с 0,129; Унгария – спад с 0,122 и България – спад с 0,103.

Влошена ефективност, на база анализирания показател, е налице само при 5 от изследваните държави членки на Европейския съюз. Това са: Швеция – повишаване на разходите с 0,073; Словакия – 0,061; Обединеното кралство – 0,036; Малта – 0,017 и Люксембург – 0,016.

Таблица 3: Материални разходи за производството на 1-ца продукция в отрасъл „Търговия на едро и дребно“, изчислени чрез показателя „сума на елементите по вектор-колона на матрицата на пълните разходи“ (за периода 2010 – 2020 г.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Австрия	1,531	1,526	1,526	1,531	1,506	1,507	1,498	1,494	1,469	1,474	1,466
Белгия	1,490	1,710	1,712	1,456	1,446	1,452	1,425	1,425	1,428	1,432	1,436
България	1,654	1,640	1,618	1,552	1,593	1,578	1,540	1,538	1,558	1,547	1,551
Германия	1,680	1,681	1,655	1,646	1,643	1,636	1,634	1,628	1,650	1,648	1,648
Гърция	1,528	1,525	1,513	1,538	1,542	1,525	1,513	1,507	1,494	1,490	1,459
Дания	1,497	1,492	1,497	1,498	1,497	1,488	1,497	1,491	1,476	1,470	1,458
Естония	1,520	1,499	1,509	1,485	1,470	1,492	1,478	1,476	1,501	1,515	1,486
Ирландия	1,345	1,404	1,497	1,440	1,420	1,398	1,389	1,391	1,420	1,353	1,344
Испания	1,641	1,624	1,618	1,614	1,626	1,609	1,558	1,559	1,567	1,581	1,598
Италия	1,791	1,782	1,790	1,774	1,777	1,757	1,723	1,730	1,728	1,731	1,712
Кипър	1,469	1,453	1,432	1,425	1,394	1,410	1,397	1,381	1,372	1,404	1,394
Латвия	1,756	1,761	1,729	1,618	1,563	1,531	1,500	1,490	1,492	1,481	1,464
Литва	1,381	1,370	1,348	1,297	1,308	1,319	1,312	1,313	1,338	1,354	1,359
Люксембург	1,441	1,435	1,492	1,497	1,499	1,547	1,508	1,484	1,472	1,458	1,457
Малта	1,485	1,524	1,355	1,366	1,389	1,425	1,482	1,451	1,476	1,476	1,502
Нидерландия	1,544	1,546	1,552	1,534	1,532	1,485	1,487	1,481	1,477	1,475	1,462
Обединено кралство	1,589	1,602	1,604	1,623	1,616	1,616	1,604	1,607	1,611	1,616	1,625
Полша	1,565	1,587	1,565	1,549	1,551	1,558	1,552	1,552	1,561	1,566	1,536
Португалия	1,590	1,578	1,511	1,480	1,477	1,494	1,493	1,524	1,537	1,538	1,542

Продължение

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Румъния	2,074	2,160	1,931	2,003	1,977	1,817	1,749	1,693	1,685	1,687	1,680
Словения	1,600	1,577	1,576	1,564	1,563	1,555	1,539	1,536	1,530	1,520	1,509
Словакия	1,507	1,593	1,546	1,528	1,565	1,529	1,569	1,584	1,605	1,582	1,569
Унгария	1,555	1,532	1,513	1,494	1,478	1,464	1,472	1,454	1,463	1,451	1,434
Финландия	1,587	1,582	1,550	1,583	1,583	1,588	1,589	1,566	1,567	1,589	1,585
Франция	1,694	1,687	1,689	1,688	1,692	1,666	1,670	1,682	1,683	1,688	1,684
Хърватия	1,589	1,589	1,597	1,561	1,562	1,536	1,558	1,547	1,561	1,564	1,550
Чехия	1,743	1,771	1,701	1,713	1,686	1,642	1,643	1,660	1,633	1,623	1,614
Швеция	1,507	1,516	1,522	1,627	1,610	1,560	1,561	1,563	1,585	1,576	1,580

Източник: Разработено от автора по данни, предоставени от Eurostat

Добавената стойност, „създавана“ в отрасъла, е показател, който също може да бъде използван като измерител на ефективността. От една страна, интерес предизвиква делът на отрасъла в общата добавена стойност, създавана в дадена национална икономика. В допълнение към частната ефективност на отрасъла, тази информация е от ключово значение за определяне на неговата (на отрасъла) роля в националната икономика, което спомага за вземане на стратегическите решения при необходимост от реструктуриране на стопанството. Дяловете за държавите членки на ЕС за периода 2010 – 2020 г. са представени в таблица 4.

Данните, характеризиращи дела на добавената стойност, създадена в отрасъл „Търговия на едро и дребно“ показват, че не всички държави успяват да повишат своята ефективност. Точно в половината от тях е налице тенденция на понижаване на дела на добавената стойност, която създават за икономиката. Разглеждано поединично тази тенденция не би била притеснителна, ако се възприеме хипотезата, че намаляващите дялове на добавената стойност са в резултат на намаляващи дялове на общата продукция за отрасъла.

Информацията, предоставена за функционирането на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ показва, че за ефективност, въпреки изведените спадове, може да се говори при функционирането на отрасъла в икономиките на: Гърция, Кипър, Люксембург, Малта и Португалия. Именно това са икономиките, в които е налице ускорен спад в дела на общата продукция на отрасъла, който изпреварва спадът на дела на добавената стойност, който този отрасъл генерира. В рамките на очертаните спадове, за понижаваша ефективност може да се говори по линия на поведението на отрасъла в икономиките на: Австрия, Белгия, Ирландия, Латвия, Обединеното кралство, Полша, Словакия, Финландия, Франция и Швеция.

Таблица 4: Дял на добавената стойност, създавана от отрасъл „Търговия на едро и дребно“, в рамките на общия обем на добавената стойност за дадена национална икономика (за периода 2010 – 2020 г.; в %)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	1	2	3	4	5	6	7	89	10	11	
Австрия	12,91%	12,97%	12,69%	12,15%	12,33%	12,22%	11,90%	11,50%	11,93%	11,90%	12,00%
Белгия	12,96%	12,73%	12,19%	12,01%	12,34%	11,95%	12,26%	11,41%	11,23%	11,20%	10,83%
България	11,92%	11,91%	11,77%	12,92%	13,17%	13,45%	13,63%	13,84%	13,90%	14,30%	14,16%
Германия	9,91%	9,95%	9,54%	9,42%	9,73%	9,76%	9,90%	10,02%	9,95%	9,96%	10,08%
Гърция	12,63%	12,13%	11,57%	11,30%	11,17%	11,94%	12,05%	12,20%	12,46%	12,30%	12,64%
Дания	12,28%	12,85%	12,76%	12,84%	12,97%	13,13%	12,79%	12,95%	13,19%	13,33%	13,39%
Естония	11,63%	12,02%	12,43%	12,34%	12,54%	11,96%	12,78%	12,83%	13,35%	13,21%	13,04%
Ирландия	10,01%	10,48%	10,14%	12,36%	10,92%	8,05%	9,03%	8,54%	7,73%	7,47%	7,40%
Испания	11,91%	12,15%	12,31%	12,48%	12,36%	12,43%	13,40%	13,29%	13,17%	13,03%	12,48%
Италия	11,18%	11,29%	11,21%	11,09%	11,22%	11,56%	11,73%	11,92%	11,87%	12,16%	11,85%
Кипър	11,29%	10,81%	10,74%	10,07%	10,54%	10,44%	10,65%	11,25%	11,35%	10,88%	10,15%
Латвия	15,52%	14,06%	14,17%	14,25%	14,26%	14,75%	14,84%	14,95%	14,63%	14,89%	14,04%
Литва	17,62%	17,93%	17,91%	18,12%	17,80%	18,04%	18,52%	17,72%	17,14%	17,71%	18,03%
Люксембург	9,67%	11,87%	10,64%	10,67%	10,22%	9,28%	9,46%	9,49%	9,10%	8,06%	8,47%
Малта	10,30%	10,40%	11,22%	11,26%	10,88%	10,97%	9,51%	10,06%	10,00%	9,60%	8,93%
Нидерландия	12,65%	12,84%	12,98%	13,43%	13,55%	13,48%	13,67%	13,72%	13,75%	13,84%	14,45%
Обединено кралство	11,07%	10,67%	10,54%	10,41%	10,51%	10,55%	10,41%	10,57%	10,48%	10,13%	10,09%
Полша	19,37%	17,99%	18,24%	18,87%	17,51%	17,68%	17,55%	17,52%	17,41%	17,83%	17,84%
Португалия	13,22%	13,44%	14,82%	14,88%	15,12%	14,65%	14,51%	13,76%	13,20%	13,02%	12,48%
Румъния	4,46%	3,43%	9,24%	6,22%	8,24%	9,76%	10,99%	11,79%	11,91%	11,36%	11,89%

Продължение

Словения	12,15%	12,11%	12,04%	12,18%	11,74%	11,83%	11,99%	11,97%	12,03%	12,02%	12,19%
Словакия	14,06%	13,88%	13,00%	12,08%	11,27%	11,03%	11,92%	11,07%	10,52%	10,81%	11,00%
Унгария	9,84%	10,07%	10,08%	10,60%	10,52%	10,44%	10,11%	10,29%	10,54%	10,36%	10,50%
Финландия	9,50%	9,95%	10,25%	9,98%	9,61%	9,31%	9,09%	9,11%	8,96%	8,84%	9,01%
Франция	10,46%	10,43%	10,40%	10,29%	10,16%	10,46%	10,42%	10,41%	10,33%	10,28%	9,88%
Хърватия	11,30%	11,57%	11,59%	11,46%	11,37%	12,21%	11,69%	11,83%	12,18%	11,81%	12,24%
Чехия	10,54%	10,33%	10,59%	10,39%	10,51%	10,99%	10,81%	11,20%	11,08%	10,93%	10,74%
Швеция	11,81%	11,68%	11,53%	10,39%	10,69%	10,82%	11,00%	10,83%	10,44%	10,63%	10,20%

Източник: Разработено от автора по данни, предоставени от Eurostat

Неефективност може да е налице дори и в случаите, когато дяловете и на двата показателя нарастват. А именно повишаването на обема на общата продукция на отрасъла не води до пропорционално или превишаващо го нарастване на обема на добавената стойност на този отрасъл. Неефективност от този тип се отчита в икономиките единствено на: Германия, Литва и Словения. В останалата част от държавите членки на Съюза може да се говори за наличие на ефективно развитие на отрасъл „Търговия на едро и дребно“, като в най-високи степени то е налице в Румъния (нарастване в дела на общата продукция с 36,20%, съпроводено с нарастване в дела на добавената стойност със 166,44%) и България (нарастване в дела на общата продукция с 13,86% и нарастване в дела на добавената стойност с 18,73%).

Анализът на ефективността, с която функционира отрасъл „Търговия на едро и дребно“ завършва с изследването на размера на добавената стойност, който се генерира от единица обща продукция на отрасъла. Логиката, въз основа на която се формулират изводите гласи, че колкото повече добавена стойност за икономиката се генерира от 1-ца обща продукция на отрасъла, толкова по-ефективно функционира той (отрасълът). Данните от направената съпоставка между обем на добавената стойност и обем на общата продукция са представени в таблица 5.

Както се вижда и от представените данни, повишаваща се ефективност е налице при всички държави с изключение на: Австрия, Белгия, Литва, Нидерландия, Обединеното кралство, Полша, Словакия и Швеция. Най-добро е представянето по този показател на Румъния (нарастване от 0,22 единици добавена стойност, създавана от 1-ца обща продукция през 2010 г. до 0,47 единици през 2020 г.). Що се отнася до развитието на отрасъл „Търговия на едро и дребно“ в България, също е налице подобряване в неговото представяне – от 0,49 единици добавена стойност, създадени с 1-ца обща продукция през 2010 г. на 0,53 единици през 2020 г.). Като най-неефективно може да се определи функционирането на отрасъла в рамките на икономиките на Словакия (спад от 0,58 единици през 2010 г. на 0,49 единици през 2020 г.) и Швеция (спад от 0,62 единици през 2010 г. на 0,55 единици през 2020 г.).

Таблица 5: Добавена стойност, генерирана от 1-ца обща продукция в отрасъл „Търговия на едро и дребно“ в икономките на държавите членки на Европейския съюз (за периода 2010 – 2020 г.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Австрия	0,58	0,58	0,58	0,56	0,57	0,57	0,56	0,56	0,57	0,56	0,57
Белгия	0,52	0,49	0,49	0,49	0,50	0,49	0,50	0,49	0,48	0,49	0,49
България	0,49	0,49	0,49	0,52	0,50	0,51	0,53	0,52	0,52	0,53	0,53
Германия	0,55	0,55	0,56	0,56	0,56	0,57	0,57	0,57	0,56	0,56	0,57
Гърция	0,54	0,53	0,54	0,53	0,52	0,54	0,54	0,54	0,54	0,54	0,56
Дания	0,55	0,55	0,54	0,54	0,55	0,55	0,54	0,55	0,55	0,56	0,57
Естония	0,51	0,53	0,53	0,53	0,53	0,52	0,53	0,54	0,54	0,53	0,54
Ирландия	0,49	0,49	0,46	0,58	0,58	0,55	0,54	0,55	0,54	0,53	0,55
Испания	0,57	0,58	0,58	0,58	0,57	0,58	0,60	0,60	0,60	0,59	0,58
Италия	0,50	0,50	0,49	0,51	0,50	0,52	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53
Кипър	0,58	0,59	0,61	0,58	0,58	0,58	0,59	0,61	0,62	0,61	0,60
Латвия	0,54	0,52	0,52	0,53	0,55	0,57	0,58	0,58	0,58	0,58	0,59
Литва	0,69	0,69	0,71	0,71	0,71	0,70	0,71	0,70	0,69	0,68	0,68
Люксембург	0,38	0,39	0,32	0,29	0,27	0,31	0,34	0,46	0,45	0,40	0,40
Малта	0,60	0,58	0,63	0,63	0,62	0,62	0,58	0,62	0,61	0,61	0,60
Нидерландия	0,57	0,56	0,56	0,57	0,57	0,55	0,55	0,55	0,55	0,55	0,56
Обединено кралство	0,59	0,58	0,58	0,57	0,49	0,57	0,57	0,58	0,57	0,56	0,57
Полша	0,61	0,59	0,61	0,62	0,61	0,61	0,60	0,60	0,59	0,59	0,60
Португалия	0,56	0,57	0,62	0,64	0,63	0,61	0,61	0,59	0,58	0,57	0,58
Румъния	0,22	0,17	0,35	0,28	0,32	0,39	0,43	0,46	0,47	0,47	0,47
Словения	0,52	0,52	0,52	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,54	0,55

Продължение

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Словакия	0,58	0,53	0,54	0,55	0,53	0,54	0,51	0,48	0,47	0,48	0,49
Унгария	0,45	0,46	0,46	0,48	0,48	0,49	0,48	0,49	0,50	0,49	0,50
Финландия	0,53	0,54	0,55	0,55	0,54	0,53	0,53	0,54	0,53	0,53	0,53
Франция	0,51	0,51	0,51	0,50	0,50	0,51	0,50	0,49	0,49	0,49	0,49
Хърватия	0,51	0,52	0,52	0,53	0,52	0,55	0,54	0,54	0,53	0,53	0,54
Чехия	0,47	0,45	0,47	0,47	0,47	0,50	0,50	0,50	0,51	0,52	0,51
Швеция	0,62	0,61	0,61	0,55	0,11	0,57	0,57	0,56	0,54	0,55	0,55

Източник: Разработено от автора по данни, предоставени от Eurostat

Заклучение

Настоящото изследване върху ефективността, с която се развива и функционира отрасъл „Търговия на едро и дребно“ следва да се възприема като част от едно необходимо по-мощно и задълбочено изследване, базиращо се на ключовата роля на отрасъла за развитието на националните икономики. Изследваните тук показатели очертават основните тенденции в отделните държави членки на Европейския съюз. Прави впечатление, че през последната изследвана година (2020 г.) е налице повсеместното проявление на COVID-19 пандемията, което в бъдеще, според авторът, ще доведе не само до изменения в ефективността на функциониране на отрасъла, но и до неговото развитие в посока на засилване на връзката и влиянието с процеса на дигитализация.

Що се отнася до развитието на отрасъла в рамките на българската икономическа система, то е налице подобряване в степените на ефективност, с които той функционира. Тази тенденция е налице и при други развиващи се страни, например Румъния. Същевременно част от страните (характеризирани традиционно като развити) не успяват да се справят достатъчно добре със съвременните предизвикателства, което рефлектира върху ефективността, с която функционира изследвания отрасъл. Тази ситуация се забелязва в Швеция, Нидерландия, Обединеното кралство и Полша.

В заключение може да се посочи, че проследяването на начина, по който ще се развива отрасъла в бъдеще ще играе ключова роля за развитието на националните икономически системи в цялост.

Спонсориране на научното изследване

Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ – 1/2022/Б.

Използвана литература

- Душкова, М. (2015). Проблеми на икономическата ефективност на сектор Търговия в България, сп. Известие, ИУ Варна, В., с. 16-31. (Dushkova, M., 2015, Problemi na ikonomicheskata efektivnost na sektor Targovia v Bulgaria, sp. Izvestie, IU Varna, V., s. 16-31).
- Ковачева, В., Стаменова, В. (1985). Организация и технология на търговската дейност, ВИИ „К. Маркс“, София. (Kovacheva, V., Stamenova, V., 1985, Organizatsia i tehnologia na targovskata deynost. VII „K. Marks“, Sofia).
- Манов, В. (2015). Проектиране на целесъобразно конкурентоспособно развитие и функциониране на икономическите системи, ИК УНСС, София.

- (Manov, V., 2015, Proektirane na tselesaobrazno konkurentosposobno razvitie i funktsionirane na ikonomicheskite sistemi, IK UNSS, Sofia).
- Стоянов, М. (2015). Актуални тенденции в развитието на търговията на едро в България, доклад от Международна научно-практическа конференция „Математиката като фундаментална и приложна наука“, с. 186-196. (Stoyanov, M., 2015, Aktualni tendentsii v razvitiето na targoviyata na edro v Bulgaria, doklad ot Mezhdunarodna nauchno-prakticheska konferentsia „Matematikata kao fundamentalna i prilozhna nauka“, s. 186-196).
- Стоянов, М. (2021). Въздействие на пандемията от COVID-19 върху търговията на дребно в България, E-Journal Dialogue, 1, с. 36-49. (Stoyanov, M., 2021, Vazdeystvie na pandemiyata ot COVID-19 varhu targoviyata na drebno v Bulgaria, E-Journal Dialogue, 1, s. 36-49).
- Сълова, Н. (1978). Ефективност на вътрешната търговия в НРБ. ДИ „Г. Бакалов“ – Варна. (Salova, N., 1978, Efektivnost na vatreshnata targovia v NRB. DI „G. Bakalov“ – Varna).
- Сълова, Н. и Димитрова, В. (2002). Организация и технология на търговията, УИ на Икономически университет – Варна, Варна, с. 380-381. (Salova, N., Dimitrova, V., 2002, Organizatsia i tehnologia na targoviyata, UI na Ikonomicheski universitet – Varna, 2002, Varna, s. 380-381).
- Bleaney, M., Tian, M. (2022). The Trade-GDP Ratio as a Measure of Openness, Wiley Online Library, doi.org/10.1111/twec.13355
- Eurostat, Full International and Global Accounts for Research in Input-Output analysis, available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-supply-use-input-tables/figaro>, (accessed 07.08.2022)
- Fujii, E. (2019). What does trade openness measure? Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 81, pp. 868-888.

EFFICIENCY OF THE FUNCTIONING OF THE WHOLESALE AND RETAIL TRADE INDUSTRY IN THE EUROPEAN UNION

Chief Assist. Sabrina Kalinkova, PhD
Department of Marketing and Strategic Planning
Faculty of Management and Administration
University of National and World Economy
e-mail: s.kalinkova@unwe.bg

Abstract

The successful development of a national economy is predetermined to the highest degree by the efficiency with which its individual economic industries function. The object of the present research is “Wholesale and retail trade” industry for the economies of the state-members of the European Union, and the subject of research is the efficiency with which the industry functions in the period 2010 – 2020. The main goal of the research is to trace and outline the main trends in the development of the industry and their comparison with the basic economic statements for the trends in economies worldwide.

Keywords: efficiency, trade, industrial development, input-output model

JEL: L81, I18, H12